

Тијана Весић Павловић

КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЈА СТАЊА ПОМОЋУ ЕЛЕМЕНАТА СХЕМЕ ПУТАЊЕ У ЕНГЛЕСКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ*

Искуство с кретањем по путањи представља основу за концептуализацију многих области апстрактног искуства. Користећи теоријско-методолошки оквир когнитивне лингвистике, у овом раду бавимо се концептуализацијом стања помоћу одабраних компоненти схеме путање (полажења, пролажења, долажења и простора по коме се кретање одвија и који трајектор прелази) у енглеском и српском језику. Показује се да је концептуализација стања у оба језика двојака, тј. да се стање доживљава и као покретни ентитет и као оријентир на путањи покретног човека, при чему су аспекти стања који се структурирају на овај начин његов настанак, завршетак, интензитет и промена.

Кључне речи: стање, путања, појмовне метафоре, енглески језик, српски језик.

Experience with motion on a path serves as the basis of the conceptualization of numerous abstract domains. Relying on the theoretical and methodological framework of cognitive linguistics in this paper we deal with the conceptualization of STATE via some of the components of the PATH schema (departing, passing, arriving and the space in which the motion takes place and that is traversed by the trajector) in English and Serbian. It is shown that the conceptualization of STATE in both languages is twofold, i.e. states are experienced both as moving entities and as the landmarks on the path of the moving agent. The aspects of state structured in this way are its occurrence, its ending, intensity and change.

Key words: state, path, conceptual metaphors, English language, Serbian language.

1. Увод. Кретање је примарно људско искуство и служи као основа за размишљање и говорење о многим другим областима искуства. Простор и кретање представљају плодно тло за истраживања у когнитивној лингвистици, с обзиром на то да се у оквиру овог теоријског правца наглашава утемељеност когниције у искуству. Изучавање језика у окриљу когнитивне лингвистике подразумева трагање за општим принципима који управљају свим аспектима људског језика (посвећеност генерализацији) и објашњавање језика у складу са сазнањима о људској когницији (посвећеност когнитивном) (LAKOFF 1990). Нарочита пажња у оквиру овог лингвистичког правца посвећује се случајевима у којима лексема има више значења, односно полисемији. Полисемија се односи на „међусобну везу више значења једне исте лексеме, по правилу наведених у оквиру једне одреднице у речнику” (PRČIĆ 2008: 31). Скуп свих значења једне речи обухвата њено примарно/основно значење и секундарна значења (ДРАГИЋЕВИЋ 2010). Новина у когнитивнолингвистичком приступу полисемији јесте идеја о повезаности основног и секундарних значења, тј. систематској мотивисаности проширења значења (GIBBS 2006). Значење се проучава као когнитивна структура, укоренења у обрасце мишљења

* Рад се делом заснива на докторској дисертацији *Метафоричка пресликавања сликовне схеме путање у енглеском и српском језику*, одбрањеној на Филолошком факултету Универзитета у Београду 2016. године.

и веровања (TAYLOR 1995: 83). Један од најважнијих механизма проширења значења јесте појмовна метафора, као „темељна ментална способност помоћу које људи разумеју себе и свет око себе путем појмовних пресликавања знања из једног домена у други” (GIBBS 1994: 207).

Различите врсте искуства (физичко, когнитивно, друштвено) пружају основу за развој метафоричких пресликавања, при чему се најчешће истиче важност телесног искуства. Људи имају утеловљене¹ умове чији појмовни систем потиче од људских тела, обликује се и добија значење путем њих, а нарочита природа људских тела обликује и саме могућности за концептуализацију и категоризацију (LAKOFF – JOHNSON 1999). Самим тим, „метафоричка значења стварају се појмовним пресликавањима која проистичу из повезаности из телесног искуства”, а „које метафоре ћемо имати и шта ће оне значити зависи од природе наших тела, наших интеракција са физичком средином, и наших друштвених и културних пракси” (LAKOFF – JOHNSON 2003 [1980]: 247).

Појмовне метафоре засноване на искуству кретања по путањи у литератури се најчешће наводе у оквиру система МЕТАФОРЕ СТРУКТУРЕ ДОГАЂАЈА², чији је изворни домен простор и кретање у простору, а циљни домен су догађаји (LAKOFF 1993). Метафоре које припадају овом систему јесу следеће: СТАЊЕ ЈЕ МЕСТО, ПРОМЕНА ЈЕ КРЕТАЊЕ, УЗРОК ЈЕ СИЛА, РАДЊА ЈЕ САМОИЗАЗВАНО КРЕТАЊЕ, СВРХА РАДЊЕ ЈЕ ОДРЕДИШТЕ КРЕТАЊА, НАЧИН НА КОЈИ СЕ РАДЊА ВРШИ ИЛИ СРЕДСТВО ЗА ЊУ ЈЕСТЕ ПУТАЊА КА ОДРЕДИШТУ, ТЕШКОЋЕ У РАДЊИ СУ ПРЕПРЕКЕ НА ПУТУ, ПРЕДВИЂЕНИ НАПРЕДАК ЈЕ РАСПОРЕД ПУТОВАЊА, СПОЉАШЊИ ДОГАЂАЈИ СУ КРУПНИ ПОКРЕТНИ ПРЕДМЕТИ, ДУГОРОЧНЕ СВРСИСХОДНЕ АКТИВНОСТИ СУ ПУТОВАЊА (LAKOFF 1993). У појмовној метафори СТАЊЕ ЈЕ МЕСТО стања се концептуализују као ограничене области у простору које имају унутрашњост, спољашњост и границу која их раздваја (LAKOFF – JOHNSON 1999: 180), односно, као дводимензионални садржатељи (КЛИКОВАЦ 2006), као у примерима у енглеском језику *I'm in love, She's close to insanity, He's on the edge of madness* (LAKOFF – JOHNSON 1999: 180). Пошто се стање доживљава као место, промена стања пресликава се на промену места (ПРОМЕНА СТАЊА ЈЕ ПРОМЕНА МЕСТА). Промена стања доживљава се као кретање из једне ограничене области у простору у другу, као у примерима *She entered a state of euphoria, He went deeper into his depression, I came out of my depression* (LAKOFF – JOHNSON 1999: 183).³

У ранијим истраживањима метафоричких пресликавања чији је изворни домен кретање по путањи показало се да је овај домен веома продуктиван у означавању елемената различитих области апстрактног искуства. На пример, енглески глаголи кретања *come* и *go* обично се употребљавају као језички

¹ Когнитивнолингвистички термини на српском преузети су из хрестоматије ауторки К. Расулић и Д. Кликовац (RASULIĆ – KLIKOVAC 2014).

² Појмовне метафоре се, према устаљеној пракси, наводе малим верзалом.

³ Аналогни примери могу се пронаћи и у српском језику (примери су преузети из *Корпуса савременог српског језика 2013* Математичког факултета Универзитета у Београду): *Ти си у бунулу, Толико [ме је] гушио да сам већ био на ивици лудила* (СТАЊЕ ЈЕ МЕСТО); *Време када је Адријано ушао у дејпресију њојклојило са смрћу његовог оца, Када је ње две године моја суйруџа видела како њрчањем њокуцавам да изађем из дејпресије (...), њредложила је да о њојме снимимо докуменџарац* (ПРОМЕНА СТАЊА ЈЕ ПРОМЕНА МЕСТА).

изрази промене стања (RADDEN 1996), док ранија истраживања енглеског и турског језика такође показују да је домен кретања плодан у проширењу значења на емоционална, ментална и телесна стања, као и на домен времена, појмове из политике и економије и сл. (ÖZÇALIŞKAN 2003). К. Расулић (2006) анализира је појмовни образац БЛИЗУ–ДАЛЕКО у енглеском и српском језику, утврдивши да се близина и даљина користе за концептуализацију апстрактних појмова БЛИСКОСТИ и ОДСУСТВА БЛИСКОСТИ, ЕМОЦИЈА, ПОСЕДОВАЊА/ПРИПАДАЊА, РОДБИНСКИХ ВЕЗА, САРАДЊЕ, КОНТАКТА ИТД. У јавном дискурсу Србије, метафоре путовања јављају се у различитим манифестацијама, и то у концептуализацији важних државних и националних питања, као што су напредовање у процесу прикључивања Европској унији или демократизација земље на почетку 21. века (RASULIĆ 2008; SIŁAŠKI I DR. 2009; VEŠIĆ PAVLOVIĆ 2010).

С друге стране, стање је једна од области апстрактног искуства које се најчешће структурирају појмовним метафорама (KÖVECSES 2002). Структурирање различитих аспеката психичког живота, тј. психичких стања и емоција обавља се скоро у потпуности метафоричким путем, с обзиром на то да се ради о појмовима који нису јасно оцртани у човековој свести и неопходно је да се поимају индиректно, путем појмовних метафора (LAKOFF – JOHNSON 2003 [1980]). На пример, Е. Семино (SEMINO 2010) наводи да се бол као основно, али и веома субјективно људско искуство тешко може изразити на одговарајући начин, па људи покушавају да пренесу то искуство користећи специфичне изразе, као што су они који означавају различите узроке физичког оштећења (пробадање шиљатим или оштрим предметом, повлачење или чупање, притискање итд.). Д. Кликовац (KLIKOVAC 2006) је утврдила да се физички осећаји попут бола концептуализују као материја (типично течност), а да се настајање емоције или њено интензивирање концептуализује као кретање или подизање материје.

Истраживање Кевечеша о улози коју домен кретања игра у метафоричкој концептуализацији емоција и стања уопште показује да се неке подметафоре МЕТАФОРЕ СТРУКТУРЕ ДОГАЂАЈА јављају у њиховом структурирању у енглеском језику (KÖVECSES 2000: 52–55). Уколико се емоције посматрају као подврста стања, метафора СТАЊЕ ЈЕ МЕСТО имплицира да ће говорници енглеског језика користити предлоге садржавања да опишу постојање стања, тј. бивања у емоционалном стању. Такође, доживљавање емоције или стања изражава се као физичко кретање у ограничену област или ван ње (нпр. *The patient went into a coma*), док се узроци појаве емоција концептуализују као метафоричке силе. На основу Кевечешовог истраживања следи да емоционално стање одговара ограниченој области, промена стања концептуализује се као кретање, а узрок ове промене је одређена физичка сила. Ови резултати у складу су са налазима ранијих студија, где је потврђено постојање метафоре ПРОМЕНА СТАЊА ЈЕ ПРОМЕНА МЕСТА, тј. пресликавања почетне тачке, путање и одредишта кретања на структуру промене стања (нпр. RADDEN 1996).

У овом раду бавимо се начином на који се елементима искуства с кретањем по путањи структурирају елементи домена стања у енглеском и српском језику. Према Д. Кликовац (KLIKOVAC 2006), центар категорије стања представљају стања у којима је човек несвестан, попут сна, затим она у којима је свестан, али мирује, попут опуштености, а на њих се надовезују

општа физиолошка стања, осећања, расположења и психолошка стања, док се на периферији категорије налазе особине. У домен стања у овом раду сврстали смо физичка стања (нпр. бол, грип, осип, грозницу, маларију, умор, прехладу), психичка стања (као што су олакшање, блаженство, еуфорија, халуцинације), као и емоције (љубав, страх, срећу, бес, тугу) и особине (радозналост, мудрост, бахатост).

Домен стања одабран је јер се појмовна пресликавања стање је место и промена стања је промена места наводе као важне подметафоре метафоре структуре догађаја. Први циљ у раду је да на случајном узорку примера из репрезентативних корпуса двају језика потврдимо да се домен стања концептуализује помоћу одабраних компоненти схеме путање. Затим желимо да утврдимо да ли поред метафора стање је место и промена стања је промена места постоје у концептуализацији стања још неке појмовне метафоре засноване на одабраним компонентама схеме путање. Такође, циљ нам је да утврдимо којим лексемама се манифестују ове појмовне метафоре у два језика, као и да енглески и српски језик упоредимо у погледу појмовних метафора које се користе и њихових реализација.

2. Опис истраживања. Најпре ћемо се осврнути на компоненте схеме путање које су обухваћене у истраживању. У когнитивној лингвистици путања се разматра као сликовна схема. Сливковне схеме представљају обрасце чулне интеракције и моторичке активности који се изнова понављају и дају структуру људском искуству (JOHNSON 1987: XIV), попут схеме садржавања, путање, дела и целине, центра и периферије, везе, силе, скаларности, циклуса и др. Схема путање веома је важна јер је, од рођења, човеков живот испуњен разноврсним путањама које повезују простор око њега (JOHNSON 1987: 113). Свака путања има извориште/почетну тачку, одредиште/завршну тачку и низ међутачака које извориште повезују са одредиштем (JOHNSON 1987). Људи прелазе растојања у одређеном смеру, од тачке А до тачке Б, и то обично са одређеном сврхом, па путање имају и усмереност.

У складу с кључним карактеристикама путање – почетном и завршном тачком и низом тачака које их повезују – посебно важне димензије у разматрању кретања по њој су аблативност, адлативност и перлативност. Перлативност подразумева општу директивност, а посебна директивност се односи на аблативност (удаљавање) или адлативност (приближавање) (PIPER 2001). Стога постоје и три типа кретања у односу на ове структурне елементе: аблативно, адлативно и перлативно. Аблативно кретање представља кретање усмерено у правцу удаљавања од почетне тачке кретања (оријентира), адлативно је оно кретање које је усмерено у правцу приближавања циљу кретања (оријентиром), док се перлативно кретање дефинише као транзитивно кретање усмерено у правцу прелажења одређене путање (VULOVIĆ 2009: 14). Имајући ово у виду, компоненте схеме путање које су разматране у овом раду обухватиле су удаљавање од почетне тачке на путањи, прелажење тачака на путањи, приближавање и достизање крајње тачке на путањи и простор по коме се кретање одвија и који трајектор прелази. У категорији удаљавања од почетне тачке на путањи у енглеском језику анализирани су предлог *from* и глаголи *go away* и *depart*, а у српском језику предлог *од* и глаголи *ошћити* и *кренути*.

У категорији прелажења тачака на путањи обухваћени су енглески предлог *through* и глаголи *go* и *pass*, као и српски предлог *кроз* и глаголи *ићи* и *проћи*. У категорији приближавања и достизања крајње тачке на путањи разматрани су предлози *to* и *towards* и глаголи *come* и *arrive* у енглеском језику, и предлози *до*, *према* и *ка* и глаголи *доћи* и *стићи* за српски језик. Одабране лексеме које означавају простор по коме се кретање одвија и који трајектор прелази биле су енглеске именице *path* и *road* и српске *стаза* и *пути*.

Језичка грађа за истраживање преузета је из репрезентативних корпуса енглеског и српског језика. За енглески језик коришћен је *Британски национални корпус (BNC)*, а за српски *Корпус савременог српског језика 2013* Математичког факултета Универзитета у Београду. Језички корпуси одабрани су зато што методологија рада на корпусу може да пружи поуздан опис типичног садржаја и употребе појмовних метафора (CAMERON – DEIGNAN 2003), при чему је најважније да корпус буде репрезентативан (DEIGNAN 1999). Тако се брже и поузданије стиче увид у обрасце употребе језика, с обзиром на то да се речи и изрази аутоматски узимају из корпуса и сортирају, а могуће је имати увид и у учесталост употребе појединих метафора, што може да укаже на примарност метафоричних значења лексема над основним, историјски примарним (DEIGNAN 1999).

Примери за анализу одабрани су методом случајног узорка из репрезентативних језичких корпуса енглеског и српског језика. Примењена је процедура за препознавање метафорички употребљених израза у дискурсу (PRAGGLEJAZ GROUP 2007) и издвојено је 5269 примера у енглеском и 7031 пример у српском језику у којима анализирани лексеме проширују значење. Они су затим разврстани према елементима искуства које структурирају и сврстани у одговарајуће циљне домене.⁴ У том скупу примера у овом раду издвојени су и даље анализирани они примери у којима се концептуализује стање.

3. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА. У прикупљеној грађи за оба језика показало се да се стање концептуализује и као ентитет који се метафорички креће и као оријентир, односно тачка на метафоричкој путањи особе која га доживљава. Најпре ћемо се осврнути на случајеве у којима се стање концептуализује као покретни ентитет. Због уштеде простора, навешћемо само неке од примера из корпуса који илуструју утврђене метафоре.

3.1. КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЈА СТАЊА КАО ПОКРЕТНОГ ЕНТИТЕТА. Код покретних стања, место на коме се тренутно налазе одговара њиховом постојању (KÖVECSÉS 2000). Према Д. Кликовац, човек може бити садржатељ за осећања, мисли, сећања и друге апстрактне психичке ентитете, који се концептуализују као материја смештена у области грудног коша где се налази срце, као човеков „унутрашњи” или „емоционални простор” (KLIKOVAČ 2006: 191). У примерима из нашег корпуса, човек, односно људско тело, представља простор кроз који се стања крећу, и то у оба анализирани језика (ЧОВЕК ЈЕ ПРОСТОР КРОЗ КОЈИ СЕ СТАЊА КРЕЋУ: ЕНГ. *a shock went through me*, срп. *жмарци јој прођоше кроз цело тело*).

⁴ Поред домена стања, у прикупљеном скупу примера издвојени су и појмовни домени активности, времена, догађаја, живота, когниције, језика и друштва.

Могу се спецификовати и поједини делови тела као ужи простор кретања стања (*limbs, кичма*) или почетне и завршне тачке њихове путање (овакав пример јавио се само у енглеском језику: *that pain had twisted through her from breast to womb*). Ова појмовна метафора у оба језика типично се реализује предлозима и глаголима којима се изражава прелажење одређених тачака на путањи (*through, go, pass* у енглеском, *кроз, њроћу* у српском), као и аблативно-адлативном структуром *from/to* у енглеском језику.

Енглески:

- 1) He had watched her cast aside her thin robe, and he had smiled with such infinite love and such intimacy, that pain had twisted *through* her *from* breast *to* womb.
- 2) Her body suddenly became numb. An icy sensation rushed *through* her limbs.
- 3) Helplessly she blinked up at him, feeling a slow lethargy creep *through* her whole body.
- 4) A shock *went through* me.
- 5) Tuan Ti Fo felt a small ripple of fear *pass through* him, yet calmed himself inwardly, a still, small voice chanting the chen yen to dispense with fear.
- 6) A chill passed through me then and my mind raced to reason out what I was seeing.

Српски:

- 7) Стојим примирен пред вратима, начуљио сам се не бих ли неки шум ухватио; језа пропузи *кроз* мене (...).
- 8) Када сам устао, засењених очију, иза прозора се већ црнело зимско вече, а соба је била исхлађена као ледара, што сам осетио тек тад, по дрхтавици која је *кроз* мене прострујала.
- 9) Жмарци су ми *њрошли кроз* кичму.
- 10) Станка изгуби дах. Жмарци јој *њроћуше кроз* цело тело.
- 11) Паспарту осети како га *њроће* језа, али се његово убеђење у погледу господара не измени.

Аспекти стања који се концептуализују у случају када се оно креће јесу настанак, престанак и интензитет. Настанак стања се у примерима прикупљеним у нашем корпусу у оба језика концептуализује као појављивање. Појмовна метафора НАСТАНАК СТАЊА ЈЕ ПОЈАВЉИВАЊЕ реализује се анализираним глаголима из категорије приближавања и достизања крајње тачке на путањи (енг. *the old remembered pains were coming with great frequency, the relief has arrived after all*, срп. *затим је дошла маларија, олакшање је сиишло*). Код српског глагола *сиићи* појављује се и специфичан случај у коме се човек креће својим постојањем, а настанак стања концептуализује се као појављивање на месту на коме се налази покретни човек (*сиишао нас је умор*).

Енглески:

- 12) By the time she reached her room, the old remembered pains were *coming* with great frequency.
- 13) If we are just with the horse in an easy fashion, empathy *comes* more easily.
- 14) When love *comes* to a man in the form of grace he has the assurance that he is accepted, and is thereby enabled to experience self-integration once more, and the feeling of being reunited with others.
- 15) Whereas a cold may take a day or two to develop and produce a cough, sore throat and streaming nose, flu *arrives* much more suddenly, and also causes a high temperature and sore and aching joints and muscles.
- 16) He approached her now and sat beside her, saying: "Well, the relief *has arrived* after all."

Српски:

- 17) А затим је почела епидемија пегавца, ја сам једна од првих који су се разболели, па дизентерија, затим је *дошла* маларија, па скорбут...
- 18) Љубав вам је *дошла* на ноге, тачније на праг, искористите почетак недеље на том пољу.
- 19) У почетку смо мало обраћале пажњу на то, јер су нам и тако биле досадице књиге из којих су нас учили да читамо, али с годинама је *дошла* и радозналост.
- 20) Добиле су наравно потврдан одговор, а олакшање је *стигло* када је процурила вест да је откривено поуздано, а јефтино противсредство.
- 21) Нисмо могли да одиграмо добро, *стигао* нас је умор, а иако се никад не позивам на срећу мислим да нам је она баш окренула леђа.

У складу с концептуализацијом настанка стања као појављивања у одређеној тачки, престанак стања структурира се као одлазак из те тачке. Метафора ПРЕСТАНАК СТАЊА ЈЕ ЊЕГОВ ОДЛАЗАК ИЗ ТАЧКЕ У КОЈОЈ СЕ НАЛАЗИ ДОЖИВЉАВАЧ ПОВЕЗАНА ЈЕ С ТРЕНУТОК У КОМЕ СЕ СТАЊЕ ДОЖИВЉАВА, ТЈ. ПРЕСТАНАК СТАЊА ДОЖИВЉАВА СЕ КАО ЊЕГОВ ОДЛАЗАК ИЗ САДАШЊОСТИ У ПРОШЛОСТ. ПОЈМОВНО ПРЕСЛИКАВАЊЕ ПРЕСТАНАК СТАЊА ЈЕ ЊЕГОВ ОДЛАЗАК ИЗ ТАЧКЕ У КОЈОЈ СЕ НАЛАЗИ ДОЖИВЉАВАЧ РЕАЛИЗУЈЕ СЕ Глаголима из категорије удаљавања од почетне тачке на путањи и прелажења тачака на путањи у оба језика. У енглеском језику у највећем броју примера ова појмовна метафора реализује се глаголима *go away* и *go* (*the secondary rash will go away, the love was gone*), а затим глаголима *pass* (*the fever has passed, this feeling will soon pass*) и *depart* (*love had departed*). У српском језику у реализацији ове метафоре најчешће се јавља глагол *ићи* (*прехлада је ишла, кад нервоза ирође*), а у веома малом броју примера *оићи* (*љубав – како је наишла иако је и оишла*).

Енглески:

- 22) It was this particular characteristic of syphilis, that both the primary sore and the secondary rash will *go away* after a certain period, that produced so many varied cures in the pre-antibiotic era.
- 23) I want this feeling to *go away*, that's all, he said primly.
- 24) The anger's *gone* really, I suppose.
- 25) She saw affection and concern in his eyes, but imagined that the love was *gone*, the intensity of the gaze, that knowingness that she had shared for so many years as they had fought to find this place through the forest.
- 26) Fenna loved Maggie, and knowing that all was lost and love had *departed* (...).
- 27) Very weepy and clingy; erratic temperature and changeable symptoms; thirstless; often accompanied by some sort of digestive upset – nausea or diarrhoea after the fever has *passed* (...).
- 28) Mrs Lavender is convinced that it's an infatuation that will *pass* once they leave here.
- 29) This feeling will soon *pass*, however, and you will be left with a sense of poise and balance that had been long forgotten.

Српски:

- 30) Љубав – како је наишла тако је и *оишла*, као плусак летње кише.
- 31) Нано, немој плакати, *ићи* ће болови и биће ти лакше и боље.
- 32) Његова прехлада је *ишла*, стомак је такоде оздравио, модрице и огреботине задобијене приликом оног несрећног пада, када је повредио ногу,
- 33) Кад *ирође* еуфорија, мораће дуготрајно покушавати да оживе сакривено или замрзнуто братско биће.
- 34) А можда сам то све после размишљала, кад је већ *ишоао* страх.

У концептуализацији интензитета стања успоставља се веза између пређеног пута и интензитета (ИНТЕНЗИТЕТ СТАЊА ЈЕ ПРЕЂЕНА РАЗДАЉИНА). У енглеском језику већи интензитет стања повезује се с кретањем по димензији дубине (*her feelings went very deep, how deep his admiration had gone*). У српском језику интензитет се повезује са одређеном границом растојања на путањи израженом прилозима *дои́ле* (*њихова бахатост и́де дои́ле*) или *далеко/и́редалеко* (*и́то осећање и́шло је и́ако далеко, емоције су ои́ишле и́редалеко*), као и адлативним предлогом *до* (*и́оцијовање и́рема њој и́шло је [...] до обожавања*).

Енглески:

- 35) She was a baby, and, in any case, he could not believe her feelings *went* very deep.
36) She had seen now how deep his admiration had *gone*.

Српски:

- 37) Њихова бахатост *иде* дотле да се, као ових дана, разним махинацијама прикрива повећање цена, као да се може прикрити оно шта нам се избија из цепа.
38) (...) и то осећање *ишло* је тако далеко да се више није осећао затвореним у једно обично људско тело.
39) Његове наде *ишле* су и даље, да од свога првенца начини великог и стручног економа који ће започети посао наставити са још већим успехом.
40) Емоције су *оишле* предалеко.
41) Његово поштовање према њој *ишло* је, уосталом, *до* обожавања.

3.2. КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЈА СТАЊА КАО ОРИЕНТИРА. Настанак, престанак и промена стања могу се структурирати и као кретање човека као онога ко стање доживљава кроз стања као оријентире, тј. места, при чему се јавља метафора СТАЊЕ ЈЕ МЕСТО као једна од подметафора МЕТАФОРЕ СТРУКТУРЕ ДОГАЂАЈА.

Доживљавање стања концептуализује се као човеков долазак до њега као до одредишта на путањи (НАСТАНАК СТАЊА ЈЕ ЧОВЕКОВ ДОЛАЗАК ДО СТАЊА). С обзиром на то да се стања доживљавају као крајња тачка на путањи покретног човека, ово појмовно пресликавање се и у енглеском и у српском језику најчешће реализује адлативним предлозима. Они се јављају у комбинацији с анализираним именицама које означавају простор по коме се кретање врши (енг. *road to insanity, path to happiness*, срп. *и́ути ка срећи, си́аза до блаженсѝва*) или анализираним адлативним глаголима у српском језику (*доћи, сѝићи*). У случају адлативног глагола *arrive* у енглеском језику користи се просторни предлог *at*.

Енглески:

- 42) Looking back I realise that, if there ever was a moment when I might have quit, admitted defeat and abandoned the Cathedral to throw myself on the mercy of school, home or child guidance clinic, this was that moment. But to me, then, that seemed the *road to* insanity... or worse.
43) In addition they must also accept that they have within them emotions and feelings which, properly nurtured and utilised can provide (...) a *road to* unlimited human happiness, a road which would be blocked if the choice were the first proposition.
44) She nodded slowly, meeting his gaze with trusting eyes, praying for this chance, that was her *path to* happiness.

- 45) Once we have *arrived* at peace, joy, fear or anger, etc, we have somewhat of a choice about what we do with it.

Српски:

- 46) Ви сте – савршени, ви сте – равни машини, *иуи ка* стопроцентној срећи је – слободан.
 47) *Сџазу до* блаженства, срећу, имали су само они миљеници судбине који су научили да копита својих атова и бедевија заштите потковицом.
 48) Животни тренери уче вас како да привучете праву особу, брзо и лако *дођеиће до* среће, да постанете оно што желите, тако бар кажу.
 49) „Фетсе, дотле смо *сџиџли*. До љубави.“
 50) Увек сам уображавао да могу да *сџиџнем до* мудрости блефирањем.

Специфичан случај доживљавања стања као доласка до одредишта јавља се у српском језику када човек метафоричким кретањем долази до оријентира означеног као свесно или уобичајено ментално стање, што се изражава идиомима *доћи к свесџи*, *доћи к себи*.

- 51) Помогли су му, *доџао* је к свести, хтео је да говори, али није могао да сабере мисли.
 52) Мајсторовић још није био *доџао* к себи, а пред свећама се створи Трифун Главички.

Доживљавање стања може се концептуализовати и као човеково кретање у одређену област, која се спецификује предлогом садржавања. У овом случају може се тврдити да се концептуализује својеврсна промена стања (ПРОМЕНА СТАЊА ЈЕ ПРОМЕНА МЕСТА). Ова метафора у енглеском језику реализује се глаголима *depart* и *go* у комбинацији с предлогом *into* (*he felt himself departing into hallucination, I thought you'd gone into a coma*), а у српском глаголом *доћи* с предлогом *у* и именицом у акузативу (*најзад [је] доџао у сџање да више није могао да издржи*). У српском језику промена места може да подразумева и кретање одређеним путем који имплицира долазак до новог стања као одредишта (*амерички мушкарци пролазе кроз њрновийу сџазу тешког мењања навика и обичаја*).

Енглески:

- 53) Jed ate Liquorice Whirls, and virtually nothing else. He hardly slept. At times he felt himself *departing* into hallucination.
 54) He had been unwell for some time and had now *gone* into a state of collapse.
 55) For a while there I thought you'd *gone* into a coma. How does your head feel?

Српски:

- 56) (...) оптужени је пуних шест месеци био испитиван и нападан са свих страна тако да је најзад *доџао* у стање да више није могао да издржи и да му је било свеједно шта ће се и како пресудити.
 57) „Мачо времена” су прошла и амерички мушкарци пролазе кроз трновиту *сџазу* тешког мењања навика и обичаја.

Престанак стања у случају стања као оријентира одговара човековом пролажењу кроз стање као место и одлазак из тог места. Појмовна метафора ПРЕСТАНАК СТАЊА ЈЕ ОДЛАЗАК ЧОВЕКА СА ОДРЕЂЕНОГ МЕСТА у примерима из нашег корпуса реализује се енглеским предлогом *through* и српским *кроз*, као и њиховим комбинацијама с анализираним глаголима *go* и *проћи* (енг. *no easy*

path through grief, it is the woman that goes through all the pain, срп. *џроћу кроз џаџиње*).

Енглески:

- 58) I thought I'd got *through* the trauma, but as the days passed I started to feel constantly thirsty.
 59) Jesus has been *through* the agony in the garden (pause) he's been arrested (pause) he's been abandoned by his apostles.
 60) There is no easy *path through* grief.
 61) Because I believe that it is the woman that *goes through* all the pain, suffering and has to carry the burden of the chance of getting pregnant which a man does not have for obvious reasons.
 62) Just accept it, remembering that an ability to show some sympathy and the courage to 'stay the course' with the bereaved, as they *go through* their sorrow and their search for a new identity, are the most important qualifications.

Српски:

- 63) Једном ћу ти испричати *кроз* какве патње једна жена у борби за кору хлеба мора да *џрође*.
 64) Охрабрен што у сусретима са људима и са српске и са албанске стране, који су му говорили о патњама *кроз* које су *џрошли*, није приметио мржњу према „другој страни“, већ само вапај за помоћ у свом болу.

4. ЗАКЉУЧАК. На основу примера ексцерпираних из репрезентативних корпуса енглеског и српског језика закључује се да компоненте схеме ПУТАЊЕ представљају основу за концептуализацију различитих елемената домена СТАЊА у оба анализирана језика (физичких, психичких, емоција, особина). Увиђају се и одређене сличности и разлике између енглеског и српског језика у погледу појмовних метафора за концептуализацију СТАЊА заснованих на схеми ПУТАЊЕ и њихових лексичких манифестација.

У оба језика јавља се двојака метафоричка концептуализација стања која може да буде назнака другачије перспективе, односно другачијег структурирања апстрактног искуства онда када се наглашава активна улога човека у одређеним дешавањима или његово пасивно прихватање онога што се дешава. Стања се концептуализују као покретни ентитети, када је човек простор кроз који се она крећу, или оријентирају кроз које се креће човек који их доживљава.

Метафора покретног стања у оба језика обухвата следеће подметафоре: ЧОВЕК ЈЕ ПРОСТОР КРОЗ КОЈИ СЕ СТАЊА КРЕЋУ, НАСТАНАК СТАЊА ЈЕ ПОЈАВЉИВАЊЕ, ПРЕСТАНАК СТАЊА ЈЕ ЊЕГОВО ОДЛАЗАК ИЗ ТАЧКЕ У КОЈОЈ СЕ НАЛАЗИ ДОЖИВЉАВАЧ И ИНТЕНЗИТЕТ СТАЊА ЈЕ ПРЕЂЕНА РАЗДАЉИНА. Када је стање покретно, доживљавање се структурира као његово приближавање одредишту, а престанак као његово удаљавање од одређене тачке на путањи. И у енглеском и у српском језику метафоре којима се структурира настанак стања реализују се лексемама из категорије адлативности, будући да се настанак доживљава као појављивање стања у одређеној тачки на путањи, док се метафоре којима се структурира престанак стања изражавају лексемама из категорије аблативности и перлативности, тј. удаљавања од почетне тачке на путањи и прелажења тачака на путањи. У српском језику јавља се и случај у коме су покретни и стање и човек који стање доживљава, при чему је настанак стања појављивање у тачки у

којој се већ налази покретни човек. Разлике између два језика појављују се и код метафоре ИНТЕНЗИТЕТ СТАЊА ЈЕ ПРЕЂЕНА РАЗДАЉИНА, која се у енглеском језику реализује глаголом *go* и прилогом који означава дубину, а у српском глаголима *iћи* и *oйићи* и прилозима или предлозима којима се означава даљина.

Када су стања оријентирани на путањи покретног човека који их доживљава, и у енглеском и у српском језику настанак стања доживљава се као човеков долазак до стања, а престанак стања као одлазак човека из одређене тачке на путањи. У оба језика појмовна метафора НАСТАНАК СТАЊА ЈЕ ЧОВЕКОВ ДОЛАЗАК ДО СТАЊА изражава се лексемама из категорије адлативности, док се пресликавање ПРЕСТАНАК СТАЊА ЈЕ ОДЛАЗАК ЧОВЕКА СА ОДРЕЂЕНОГ МЕСТА реализује оним лексемама које означавају прелажење тачака на путањи. Промена стања концептуализује се као промена места, при чему се креће човек који доживљава стање. Постоји разлика између енглеског и српског језика у лексичкој манифестацији ове метафоре – у енглеском се она реализује глаголима којима се означава удаљавање од почетне тачке на путањи (*depart* и *go* у комбинацији с предлогом *into*), а у српском глаголом којим се изражава долазак до одредишта (*доћи* с предлогом *у*). Можемо претпоставити да се у овом случају јавља и концептуална разлика између енглеског и српског, с обзиром на то да је код глагола *depart* и *go* нагласак на почетној тачки кретања, тј. на извору промене стања, док се у српском наглашава постизање промене и користи се глагол *доћи* код кога је примарно значење долазак до одредишта кретања.

Показало се да у концептуализацији стања у енглеском и српском језику важну улогу има метафора СТАЊЕ ЈЕ МЕСТО (као подметафора МЕТАФОРЕ СТРУКТУРЕ ДОГАЂАЈА), али и МЕТАФОРА ПОКРЕТНОГ СТАЊА. С друге стране, није потврђена метафора ЛУБАВ ЈЕ ПУТОВАЊЕ, која се односи на једно специфично стање, а често се наводи у литератури као пример за концептуализацију апстрактних домена помоћу искуства с кретањем на путањи (LAKOFF 1993). Разлог томе може бити и релативна ограниченост корпуса. За детаљнију потврду ове метафоре вероватно би било потребно обухватити већи број компоненти схеме путање и већи број лексема које их означавају и затим претраживати специфичнији корпус (рецимо, текстове који се баве популарном психологијом).

Истраживање потврђује поставке теорије појмовних метафора по којима „природа људског ума, тела и окружења одређује и обликује разумевање апстрактних појмова” (JOHNSON 2005: 16), као и да искуство кретања представља важан изворни домен за увиђање како универзалних, тако и за језике специфичних образаца у структури метафора (ÖZCALIŞKAN 2007). Универзално искуство с кретањем по путањи доводи до истих или готово истих образаца концептуализације елемената домена стања у енглеском и српском језику. Такође, показује се да је когнитивнолингвистички теоријско-методолошки апарат адекватан за примену на великом броју примера из репрезентативних корпуса и погодан за уочавање учесталости употребе појмовних метафора и на њима заснованих праваца проширења значења.

ИЗВОРИ

- Корпус савременог српског језика Математичког факултета Универзитета у Београду 2013. <<http://korpus.matf.bg.ac.rs>>.
- РМС: Речник српскохрватског књижевног језика, I–III. Нови Сад – Загреб: Матица Српска – Матица хрватска, 1967–1969; IV–VI, Нови Сад: Матица српска, 1969–1976.
- РСАНУ: Речник српскохрватског књижевног и народног језика САНУ, I–. Београд: САНУ, 1959–.

*

- BNC: *British National Corpus (BNC)*. <<http://corpus.byu.edu/bnc>>.
- OED: *Oxford English Dictionary, 2nd edition*. Eds. John Simpson, Edmund Weiner, 1–20. Oxford: Oxford University Press, 1989.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- ДРАГИЋЕВИЋ, Рајна. *Лексикологија српског језика*. Београд: Завод за уџбенике, 2010.
- РАСУЛИЋ, Катарина. Тако близу, а тако далеко: О метафоричкој концептуализацији заснованој на појмовима близу и далеко. Предраг Пипер (ур.). *Когнитивна лингвистичка проучавања српског језика*. Београд: САНУ, 2006, 231–260.

*

- CAMERON, Lynn, Alice DEIGNAN. Combining Large and Small Corpora to Investigate Tuning Devices Around Metaphor in Spoken Discourse. *Metaphor and Symbol* 18/3 (2003): 149–160.
- DEIGNAN, Alice. Corpus-based Research into Metaphor. Lynn Cameron, Graham Low (eds.). *Researching and Applying Metaphor*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999, 177–199.
- GIBBS, Raymond. *Embodiment and Cognitive Science*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
- GIBBS, Raymond. *The Poetics of Mind: Figurative Thought, Language, and Understanding*. Cambridge: Cambridge University Press, 1994.
- JOHNSON, Mark. *The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason*. Chicago: The University of Chicago Press, 1987.
- JOHNSON, Mark. The Philosophical Significance of Image Schemas. Beate Hampe (ed.). *From Perception to Meaning. Image schemas in Cognitive Linguistics*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 2005, 15–33.
- КЛИКОВАЦ, Душка. *Метафоре у мишљењу и језику*. Београд: Библиотека XX век, 2004.
- КЛИКОВАЦ, Душка. *Семантика предлога: Студија из когнитивне лингвистике. Друго издање*. Београд: Филолошки факултет, 2006.
- KÖVECSES, Zoltan. *Language, Mind, and Culture. A Practical Introduction*. New York: Oxford University Press, 2006.
- KÖVECSES, Zoltan. *Metaphor and Emotion: Language, Culture and Body in Human Feeling*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
- KÖVECSES, Zoltan. *Metaphor: A Practical Introduction*. New York: Oxford University Press, 2002.
- LAKOFF, George, Mark JOHNSON. *Metaphors We Live By*. Chicago and London: The University of Chicago Press, 2003 [1980].
- LAKOFF, George, Mark JOHNSON. *Philosophy in the Flesh. The Embodied Mind and Its Challenge to Western Thought*. New York: Basic Books, 1999.
- LAKOFF, George. The Contemporary Theory of Metaphor. Anthony Ortony (ed.). *Metaphor and Thought*. 2nd edition. New York: Cambridge University Press, 1993, 202–251.
- LAKOFF, George. The Invariance Hypothesis: Is Abstract Reason Based on Image-Schemas? *Cognitive Linguistics* 1/1 (1990): 39–74.
- ÖZÇALIŞKAN, Seyda. Metaphorical Motion in Crosslinguistic Perspective: A Comparison of English and Turkish. *Metaphor and Symbol* 18/3 (2003): 189–228.
- ÖZÇALIŞKAN, Seyda. Metaphors We Move By: Children's Developing Understanding of Metaphorical Motion in Typologically Distinct Languages. *Metaphor and Symbol* 22/2 (2007): 147–168.
- PIPER, Predrag. *Jezik i prostor. Drugo izdanje*. Београд: XX век, 2001.

- PRAGGLEJAZ GROUP. MIP: A Method for Identifying Metaphorically Used Words in Discourse. *Metaphor and Symbol* 22/1 (2007): 1–39.
- PRČIĆ, Tvrtko. *Semantika i pragmatika reči. Drugo, dopunjeno izdanje*. Novi Sad: Zmaj, 2008.
- RADDEN, Gunter. Motion Metaphorized: The Case of Coming and Going. Eugene H. Casad (ed.). *Cognitive Linguistics in the Redwoods: The Expansion of a New Paradigm in Linguistics*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 1996, 423–458.
- RASULIĆ, Katarina, Duška KLIKOVAC. *Jezik i saznanje: Hrestomatija iz kognitivne lingvistike*. Beograd: Filološki fakultet, 2014.
- RASULIĆ, Katarina. On the Conceptualization of the European Union Across EU Boundaries. Katarina Rasulić, Ivana Trbojević (eds.). *ELLSSAC Proceedings*, Vol. I. Beograd: Filološki fakultet, 2008, 315–327.
- SEMINO, Elena. Descriptions of Pain, Metaphor and Embodied Simulation. *Metaphor and Symbol* 25 (2010): 205–226.
- SILAŠKI, Nadežda, Tatjana ĐUROVIĆ, Biljana RADIĆ-BOJANIĆ. *Javni diskurs Srbije: Kognitivističko-kritička studija*. Beograd: Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta u Beogradu, 2009.
- TAYLOR, John R. *Linguistic Categorization. Prototypes in Linguistic Theory*. 2nd edition. Oxford: Oxford University Press, 1995.
- VESIĆ PAVLOVIĆ, Tijana. Trnovit put ka demokratiji: Metafora putanje u konceptualizaciji procesa tranzicije u Srbiji. Biljana Mišić Ilić, Vesna Lopičić (ur.). *Jezik, književnost promene. Jezička istraživanja*, Niš: Filozofski fakultet, 2010, 179–189.
- VUJOVIĆ, Dušanka. Semantička i derivaciona analiza glagola kretanja u srpskom jeziku. Neobjavljena doktorska disertacija. Novi Sad: Filozofski fakultet, 2009.
- ZWARTS, Joost. Prepositional Aspect and the Algebra of Paths. *Linguistics and Philosophy* 28 (2005): 739–779.

Tijana Vesić Pavlović

CONCEPTUALIZATION OF STATES VIA ELEMENTS OF PATH SCHEMA
IN ENGLISH AND SERBIAN

S u m m a r y

Experience with motion serves as the basis of the conceptualization of numerous abstract domains. Within the theoretical and methodological framework of cognitive linguistics we deal with the conceptualization of STATE via some of the components of the PATH schema (departing, passing, arriving and the space in which the motion takes place and that is traversed by the trajector) in English and Serbian. We analyze the extension of meanings of the set of English and Serbian lexemes that primarily denote the aforementioned PATH schema elements. The examples for research were taken from the representative corpora of the two languages. It has been shown that the conceptualization of STATE is twofold, i.e. states are structured both as moving entities and the landmarks on the path of the moving agent. The occurrence of states is structured as appearance, either their own or of the moving person who experiences the state. Their end is conceptualized as departure in case of both the moving state and the moving person who experiences the state. The intensity is linked with the distance traversed on the path, while change is experienced as movement into a certain space when the person who experiences the state is moving. The similarities between two languages are reflected in conceptual metaphors with slight differences in their linguistic manifestations.

Универзитет у Београду
Машински факултет
Краљице Марије 16, 11000 Београд, Србија
tvesic@mas.bg.ac.rs